

Adam Górski

DOKUMENTY Z WIEŻY KOŚCIOŁA W PRZYBYMIERZU

Prowadząc badania terenowe, historyk czasami natrafia na oryginalne dokumenty lub ich kopie znajdujące się w rękach osób prywatnych, które weszły w ich posiadanie w sposób przypadkowy. Ważne jest włączenie owych źródeł poprzez publikację do obiegu naukowego, niosą one bowiem często informacje bardzo szczegółowe, a czasami wręcz unikalne. Podczas badań epigraficznych autor otrzymał od księdza proboszcza Andrzeja Wijatkowskiego z parafii Drągowina archiwalia z prośbą o odczyt. Okazało się, że są to dokumenty pochodzące z kuli wieńczącej wieżę kościelną w Przybymierzu, które zostały z niej wyjęte podczas wymiany pokrycia dachu pod koniec lat 60. XX wieku.

Przybymierz to wieś w powiecie zielonogórskim, założona już w średniowieczu. Kościół zbudowano tu w wieku XV¹. Od momentu konsekracji należał on do parafii drągowińskiej. Losy obu wsi są ze sobą nierozzerwalnie powiązane. Niewiele zachowało się wiadomości archiwalnych na temat samego Przybymierza. Pierwszy kaznodzieja ewangelicki – M. Jochenn Strahl – dotarł tu około 1605 roku². Najstarsza wzmianka o księdzu katolickim informuje o miejscowym proboszczu księdzu kanoniku regularnym z Żagania, ojcu Janie Karolu Hanckelu³. Pełnił on obowiązki proboszcza około roku 1687. W tym czasie niewielu było katolików w parafii drągowińskiej. Sprawozdania wspominają raptem o piętnastu wiernych⁴. Stąd też zapewne ograniczona liczba mszy. Proboszcz odprawiał tutaj nabożeństwo co czwartą niedzielę⁵. Próba odciążenia od protestantyzmu zakończyła się połowicznym sukcesem, jak można zauważyć w przytoczonych niżej dokumentach, wieś bowiem jeszcze w XIX wieku była podzielona pod względem religijnym. W innym fragmencie sprawozdań znajdujemy informację potwierdzającą próby „nawrócenia”: „ks. Jan Karol Henckel [...] odwiedzał chorych, nawet innowier-

¹ S. Kowalski, *Zabytki województwa zielonogórskiego*, Zielona Góra 1987, s. 170.

² J.G. Worbs, *Geschichte der evangelischen Kirche, Prediger und Schullehrer im Fürstenthum Sagan bei Gelegenheit der hundertjährigen Kirchen=Jubelfeier den 24. September 1809*, Bunzlau 1809, s. 66.

³ W. Urban bp, *Z dziejów duszpasterstwa katolickiego w archidiecezji opolskiej i głogowskiej w czasach nowożytnych*, t. II, Archidiecezja opolska, Warszawa 1975, s. 90.

⁴ *Ibidem*, s. 155.

⁵ *Ibidem*, s. 238.

ców, ale bez skutku”⁶. Nacisk ze strony właścicieli, tj. opata żagańskiego, zmuszał nawet protestantów do uczestniczenia w mszach, ale i te zabiegi nie przyniosły rezultatów⁷. Wydaje się na podstawie znalezionych dokumentów, iż stan podziału religijnego utrwał się w kolejnych latach. Kiedy w 1693 roku ksiądz Henckel przeniósł się do Nowogrodu Bobrzańskiego, zastąpił go inny kanonik regularny z Żagania, Jan Fryderyk Weltz, za którego to „parafianie w roku 1694 pilnie uczęszczali do kościoła, tak że w mszach świętych uczestniczyło tu od 50 do 60 osób”⁸. Pracę duszpasterską w Przybymierzu kontynuował ks. Adam Beyer⁹, którego następcą został około 1716 roku wspomniany w odnalezionych dokumentach Ferdinand M. Franke, także wywodzący się z klasztoru żagańskiego. Efektem pracy duszpasterskiej był gwałtowny wzrost liczby katolików w parafii, która to liczba około roku 1723 wynosiła już 150 osób¹⁰. Nie ma wątpliwości, że znaczna część mieszkańców parafii pozostała jednak przy wierze protestanckiej.

Znalezione dokumenty pochodzą kolejno z lat: 1721, 1827, 1834 i 1894. Dostarczają nam danych nie tylko o kolejnych katastrofach, które dotknęły kościół, ale także niezwykle interesujących danych statystycznych dotyczących stanu posiadania wsi oraz cen obowiązujących w danym roku. Pierwszy z zachowanych dokumentów (aneks nr 1) zachował się w stanie bardzo zniszczonym. Nie jest to niewątpliwie efekt ostatnich lat, ponieważ z roku 1827 bądź 1834 (jak można sądzić po charakterze pisma), pochodzi jego odpis mieszczący się na dwóch stronach formatu A4. W treści zamieszczono opis katastrofy spowodowanej niszczącą działalnością burzy oraz proces odbudowy zniszczeń. Znacznie dłuższy jest osiemnastostronicowy dokument z 1827 roku (aneks nr 2), zaczynający się „stroną tytułową” i zakończony odciskiem pieczęci sądowej Przybymierza. Pieczęć przedstawia postać stojącą na łódce z niewielkim żaglem. Napis otokowy głosi: „REICHENBACHER GERICHTS INSIEGEL”. Dokument ten po raz pierwszy, oprócz kolejnego opisu zniszczeń wywołanych przez piorun, podaje także dane statystyczne dotyczące wsi oraz obowiązujące ceny zboża. Siedem lat później okoliczności zmusiły mieszkańców do kolejnego uzupełnienia zawartości szkatułki znajdującej się w kuli (aneks nr 3). Na dwóch stronach ograniczono się do podania informacji o kolejnej naprawie uszkodzonego dachu. Tym razem, jak można podejrzewać, wieża kościelna uchroniła się przed atakami sił natury aż do roku 1894, kiedy to kolejna burza wyrządziła szkody naprawione dopiero dwa lata później. Wtedy też umieszczono w kuli kolejny dokument (aneks nr 4). Na czterech stronach opisano okoliczności, które doprowadziły do remontu dachu,

⁶ *Ibidem*, s. 245.

⁷ *Ibidem*, s. 245 i 280.

⁸ *Ibidem*, s. 160-161.

⁹ *Ibidem*, s. 96.

¹⁰ *Ibidem*, s. 163.

dodając kolejny zestaw danych statystycznych. Dokument opatrzone pieczęcią rady kościelnej. Jest to pieczęć pismowa. Napis na otoku głosi: „KIRCHEN-VORSTAND d(er) KATHOL(ISCHE) FILIALGEMEINDE”, natomiast w centrum: „ZU REICHENBACH KREIS SAGAN”. Na osobnych dwóch stronach przedstawiono sytuację finansową wspólnoty. Dla uwiarygodnienia oprócz podpisów osób urzędowych odcisnięto tę samą pieczęć.

W sumie otrzymaliśmy więc osiemnaście stron tekstu o wartości źródłowej, uzupełniający nasz stan wiedzy o – wciąż zbyt mało przebadanej – historii regionalnej. W celu upowszechnienia treści dokumentów dla osób zainteresowanych historią regionalną, lecz niewładających biegle językiem niemieckim, autor zdecydował się załączyć wolne tłumaczenie¹¹.

Aneksy

Nr 1.

[s. 1] Abschrift

Jesus Maria Joseph

Im Namen der allerheiligsten und hochgelobtesten Dreifaltigkeit, Gottes des Vaters, des Sohnes und des heiligen Geistes Amen.

Nach der Menschwerdung unseres eigenen Erlösers und Seligmachers Jesu Christi Ein tausend Sieben Hundert und ein und zwanzig den 3ten Juli ist dieser Thurm aufs neue gedeckt, und das Fähnel renoviret, weil es zerbrochen, der alte Knopf aber so Anno 1592 neu aufgesetzt, wieder ohne Reparatur aufgesetzt worden, von den ehrsamem Meister George Knotten von Gamlitz aus den 6 Städten 2 Meilen hinter Goerlitz, neben seinen Mitt und Werkgesellen Christoph Grätz allhier von Reichenbach.

Gott wolle diesen Meister, Gesellen und allen Mitgehülffen Gottes Glück, Heil und Segen und alles Gedeihen geben, daß sie ferner solche geschickliche Gebäude gnädiglich behüten und bewahren vor schädlichen Feuer und feurigen Einschlagen um Jesu Christi seines geliebten Sohnes Willen Amen.

Wolle auch segnen dieser Zeit dero Romische Kaiserliche Majestät nebst seinen Alirten Carolum den VI^{ten} im eilften Jahre seiner Regierung.

Dieser Zeit ist das Höchlöb(liche) Fürstenthum Sagan regieret von den Höchlöb(lichen) Lobkowitz, Haupt Fürst und Herzog zu Sagan und Braudnitz Röhmisches Kaiserlich Geheime Rath.

Ferner ist dieser Zeit das Löb(lich) Fürst(liche) Gestift Regieret in Abgang des gnädigen Herrn Prälaten von einem Ehrwürdigen Capitel dessen unterdessen Administrator oder Vorsteher gewesen, der Hochwohllehrwürdige Christophorus Senftleben p(ro) t(empore) Prior des Fürst(lichen) Gestifts unser lieben Frauen zu Sagan.

[s. 2] Ferner ist dieses Zeit Pfarrer und Seelsorger im fünften Jahre allhier gewesen, der Wohllehrwürdige in Gott Geistlicher Ferdinand M. Franke Canonicus Regularis S(ancte)

¹¹ Niniejszym autor składa podziękowania mgr Adrianie Topczewskiej za uwagi do tłumaczenia.

Augustini bei unser lieben Frauen zu Sagan und neben ihm Pfarr Kirchen und Gerichts Schreiber im 48 Jahre seines Dienstes Christian Joseph Kurz von Schoenbrunn.

Ferner ist p(ro) t(empore) in dieser Gemeinde und Dorfe gewesen Erbscholz und Richter der achtbare Adam Ulmann. Die Geschworenen Michael Bittner, Christian Hübner, Peter Weinert, Heinrich Pietsch, George Seidel, und Hanns Heinrich Merten. Item, dieser Zeit sind Kirchenvorsteher gewesen, George Seidel Nieder Müller, Michael Büttner Bauer.

Gott der Allmächtige wolle dieser gedächtlichen christ(lichen) Welt und Geistl(ichen) Obrigkeit, auf alle andere Obrigkeit von höchsten bis auf den niedrigsten, glückliche Regierung mit gesundem Leibe und langen Leben segnen und begnaden, und Preis bei wahren seligmachenden Glauben in Christo Jesu erhalten und bewahren um unsers lieben Herrn und Heilandes Jesu Christi Willen, Amen, Amen.

In Jesu Namen Amen.

Es hat dieser Zeit in Schlesien allhier gegolten der Scheffel Korn das Schönste einen Thaler, da Ende Jahres Junie bis fast 4 R(eichs)th(aller) gegolten, bis 13 Jahr durch ist er fast immer auf 2 r(eichs)t(haller) kom(m)en. 1719 ist ein großer Mangel des lieben Getreides allhier gewesen, und hat von der Weite müßen zugeführt werden.

Actum Reichenbach den 3ten Juli 1721.

Beschlossen im
Namen Jesu Maria
und Joseph

N.N. Obige Scholz und
Gerichten hieselbst

Tłumaczenie

Odpis

Jezus Maria Józef

W imię najświętszej i umiłowanej Trójcy Świętej: Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego
Amen.

Po tym, jak nasz jedyny Zbawiciel i Odkupiciel Jezus Chrystus stał się człowiekiem, w roku 1721 3 lipca, wieża została na nowo pokryta dachem i odnowiono chorągiewkę, ponieważ była pokruszona, stara kula była na nowo osadzona w roku 1592, ponownie bez naprawy przez czcigodnego mistrza Georga Knotte z Gamlitz z Sześciogrodu 2 mile za Zgorzelcem, wraz ze swoim czeladnikiem Christophem Grätzem, stąd z Przybymierza.

Niech Bóg sprawi swą wolą, by tenże mistrz, czeladnik i wszyscy pomocnicy dostąpili szczęścia, zdrowia i wszelkiego błogosławieństwa Bożego, a ponadto otoczy opieką i ochrania łaską tą udaną [dosł. zręczną] budowlę przed szkodliwym ogniem i uderzeniami pioruna, Jezusa Chrystusa jego umiłowanego Syna wolą. Amen.

Zechciej też pobłogosławić w tym czasie rzymski cesarski majestat Karola VI wraz z jego sprzymierzeńcami w roku jedenastym jego panowania. W tym czasie umiłowanym księstwem żagańskim zarządza wielce umiłowany pan von Lobkowitz, baron i książę żagański i Braudnitz [Brody?] oraz członek cesarskiej rzymskiej tajnej rady.

W zakresie władzy duchowej księstwa rządy sprawuje w odejściu łaskawego pana prałata przez czcigodną kapitułę, w której tymże administratorem i przewodniczącym był, wielce czcigodny Christoph Senftleben przeor zakonu naszej najświętszej Marii w Żaganu.

Następnie tutejszym proboszczem i duszpasterzem w tym czasie jest, od pięciu lat tutaj przybyły, wielce szanowny w Bogu, duchowny Ferdinand M. Franke, kanonik reguły Św. Augustyna przy naszej NMP w Żaganu. Obok niego swoją służbę pisarza kościelnego i sądowego od 48 lat pełni Christian Joseph Kurz z Schoenbrunn. Następnym jest w tej gminie i wsi sołtys dziedziczny i sędzia, szacowny Adam Ulmann. Zaprzysiężeni: Michael Bittner, Christian Hübner, Peter Weinert, Heinrich Pietsch, George Seidel, und Hanns Heinrich Merten. Także w tym czasie członkami rady kościelnej byli: George Seidel – młynarz z dolnego młyna, Michael Büttner – gospodarz ziemski.

Niech Bóg wszechmogący pobłogosławi i obdarzy łaskami wspomnianych chrześcijan świeckich i duchownych zwierzchności oraz wszystkie inne zwierzchności od najwyższych aż do najniższych, szczęśliwym rządem w zdrowym ciele i długim życiem przy prawdziwej, czyniącej zbawienie wierze w Jezusa Chrystusa, utrzyma i zachowa w woli Naszego Pana i Zbawiciela Jezusa Chrystusa Amen.

W tym czasie tutaj na Śląsku kosztował korzec zboża najlepszego jeden talar, ponieważ w końcu roku w czerwcu cena doszła do prawie 4 talarów, przez okres 13 lat osiągnęła prawie 2 talary. W 1719 panował tutaj wielki niedobór drogiego zboża i z daleka musiano je sprowadzać.

Przybymierz, 3 lipca 1721 r.

Beschlossen im
Namen Jesu Maria
und Joseph

N.N. Obige Scholz und
Gerichten hieselbst

Nr 2.

[s. 1] Kurze Historische Nachrichten der Nachwelt gewidmet von dem
Kirchvorstande und Dorf-Gericht
Am Tage Marie Heimsuchung
Reichenbach den 2ten Juli 1827.

Im Namen der allerheiligsten Dreifaltigkeit

Urkundlich wird hiermit zu wissen und bekannt gemacht, wie folgt:

Nachdem in der Neuwaldauer Parochie bei der hiesigen Filial-Kirche zu Reichenbach der Kirchthurm einer neuen Bedachung höchst nötig bedurfte, so wurde von Seiten der Patronats-Behörde der Königlichen Hochlöblichen Regierung zu Liegnitz dieser Bau nach dem Anschlage des Königl(ichen) Bau-Inspector Herrn Lindhorst, bewilligt, derselbe wurde von dem Kirchen-Vorstand geführt, und die Kosten aus der Reichenbacher Kirchkasse entnommen.

Der Anfang wurde den 18ten Juni 1827 /Ein Tausend Acht hundert und Sieben und zwanzig/ gemacht, an diesem Tage wurde der Knopf herabgenom(m)en, und da er früher durch einen Schuß zwei Löcher erhalten hatte, so wurde derselbe auf dem Kupferham(m)er zu Neuwaldau von Friedrich Eihelehn so hergestellt, daß er füglich zum 3ten [s. 2] Mal, konnte aufgesetzt werden. Laut des in dem Knopfe in einer Schachtel gefundenen Briefes vom 3ten Juli 1721 ist dieser Knopf Anno 1592 zum erstenmal aufgesetzt, und bei der im Jahre 1721. erfolgten Umdachung abgenom(m)en, die Wetterfahne renovirt und den 3ten Juli 1721 wiederum aufgesetzt.

Bei der diesmaligen Umdachung wurde der Knopf von den ehr- und arbeitsamen Schieferdecker Carl Hoffmann, dermalen in Ober Buchwald wohnhaft den 2ten Juli 1827 aufgesetzt. Bauführende Meister waren von Seiten des Maurer-Gewerk, der wohlachtbare Maurer-Meister Ignatz Grünig [s. 3] aus Nieder Briesnitz, und unter dessen Leitung der Polier und Maurergeselle Gottlieb Tschitschke aus Reichenbach und Schade aus Weichau. Von Seiten des Zimmergewerks der wohlachtbare Bürger und Zimmermeister Renner aus Sagan. Die Gesellen waren Friedrich Schmidt aus Bergisdorff, und Christoph Riediger aus Sagan, und der bereits genannte ehr- und achtsame Schieferdecker Carl Hoffmann nebst seinen Gehülfen Christian Schade von daselbst.

[s. 4] Möge Gottes Schutz und Schirm sie bei ähnlichen gefährlichen Bauten begleiten und auch für dieses Werk zeitig und ewig belohnen.

Möge der allmächtige und barmherzige Gott diesen Thurm und dies Kirchgebäude wie alle übrige Häuser und Wohnungen in seinem Gnädigen Schutz und Schirm nehmen, und behalten und bewahren vor Feuersbrunst, Blitz, Sturm und Ungewitter und allen schädlichen Dingen, sie mögen einen Namen haben wie sie wollen.

Mögen die ehrwürdigen und alten Mauern dieses Tempels, an den schon manches Geschlecht kom(m)end und gehend vorüber zog, noch lange wiederhollen, von den Lobgesängen der Gottheit.

Möge das Gebäude der Glocken von diesem Thurm herab noch lange die spätesten Nachkom(m)en noch zum gemeinsamen Gottesdienst versammeln und Gottes Friede senke sich in alle Gemüther, die in diesem Hause bethen, Gottes Trost erquicke alle Leidende deren Schmerz und Kummer-Thräne nur den Allwissenden sichtbar von der Wange rinnt.

[s. 5] Als statistische Nachricht folgendes dienen:

Regierender Landesherr ist zur Zeit S(eine)r Majestaet König Friedrich Wilhelm der III^{te}, König v(on) Preußen, vermählt zum zweitenmale mit S(eine)r Durchlaucht der Fürstin v(on) Liegnitz Marie Louise, geborne Gräfin v(on) Harrach.

Auf den heiligen Stuhl zu Rom sitzt gegenwärtig der heilige Vater Leo der XII. Nachfolger des Pabst Pius des VII.

Bischof der Diözes Breslau ist der Fürst Bischof v(on) Schimoni Schimonsk' Nachfolger des Fürst Hohenlohe v(on) Bartenstein.

Bis zu dem Jahre 1810 war das Fürstliche Augustiner-Stift zu Sagan Herrschaft und Kirchen Patron von Reichenbach, da aber bei Secularisation der Klöster in Schlesien dieses Stift den 24ten November 1800 aufgelöst wurde, so ging das Patrocinium an die König(liche) Regierung zu Liegnitz über.

Der letzte Prälat des Saganischen Augustiner-Stifts war Herr Anton Knauer, von den besonders merkwürdig ist, daß er ein Mitglied des Jesuiten-Ordens [s. 6] war, nachdem die Jessuiten aufgelöst worden, so ging er zu den Orden der Augustiner über, und in diesem Orden erfuhr er dasselbe Schicksal der Aufhebung.

Die Pfarrherrn welche ihren Sitz bei der Mutterkirche zu Neuwaldau haben, waren

bis September 1817 aus dem Fürstlich Saganischen Augustiner-Stift, und war der letzte Herr Pfarrer Michael Richter, welcher Krankheitshalber im Mai 1817 resignirte und gegenwärtig in einem Alter von 83 Jahren in einem privat Hause zu Neuwaldau lebt. In Folge dieser Resignation wurde der gegenwärtige Pfarrer Anton Woretzk' aus Glogau gebürtig zum Pfarrer von Neuwaldau ernannt, derselbe war Vicarius bei dem Dohmstift zu Groß-Glogau, indem aber auch dieses Stift den 23ten November 1810 aufgelöst wurde, so vocirte ihn die Königliche Regierung zu dieser Pfarrei, an welcher er den 24ten Septemb(er) 1817 angezogen ist.

Der Schullehrer Benjamin Seidemann ist aus Eisenberg gebürtig, und bereits 6 Jahre im Amte, zugleich verwaltet er das Amt des Gerichtsschreibers.

Zur Zeit sind Kirchenvorsteher, der Bauergutsbesitzer Joseph Weinert, und in die Stelle des abgegangenen Christoph Teichert, [s. 7] ist der Bauergutsbesitzer Carl Hirschfelder getreten.

Schulenvorsteher sind ebenfalls Carl Hirschfelder und der Bauergutsbesitzer Anton Wittiber.

Besitzer der hiesigen Erbscholtisei ist Herr Gottlieb Pietsch, Sohn des Rittergutsbesitzers

Pietsch auf Kortnitz bei Sprottau.

Gerichtsgeschworen sind:

1. Der Bauergutsbesitzer	Ignatz Reckzeh
2. desgleichen	Franz Martin
3. d(i)to	Christoph Teichert
4. Der Häusler und Schneider	Christoph Weinert

An Besitzungen:

Eine Scholtisei, 3 Wasser-Mühlen, 1 Wind-Mühle, 22 Bauern, 8 Gärtner, 1 Schmiede und 32 Häusler

Einwohner,	katholische Wirthe	30
	evangelische --//--	33
	<u>Summa</u>	<u>63</u>

An Vieh-Bestand:

1. Pferde – 8
2. Ochsen – 80
3. Kühe – 140
4. Schaafte – 400

[s. 8] Laufende Getreide-Preise

Der Berliner Scheffel	Nieder Preis			Mittler Preis			Höchster Preis		
	RM	Sg.	Pf.	RM	sg	pf	rM	sg	Pfe
Weitzen	1	15	–	1	17	–	1	20	–
Roggen	1	2	6	1	5	–	1	7	6
Gersten	1	–	–	1	2	6	1	3	9
Haafer	–	18	9	–	20	–	–	21	3

rtllr = R(eichs)t(a)ll(e)r; Sgr = S(ilber)gr(oschen); pf = pf(ennig)

Zu Beglaubigung sind diese Nachrichten vom Pfarrer Kirchen- und Schulenvorstand, wie von dem löblichen Dorfgericht unterschrieben worden, und die Amtssiegel beigedrückt.

Am Tage Marie Heimsuchung
Reichenbach den 2ten Juli 1827

Woretzkÿ
Pfarrer

Pietsch Scholz
Ignatz Reckzeh
Christoph Weinert
Seidemann

Tłumaczenie

Krótkie historyczne wieści potomnym poświęcone przez Radę Kościelną i sąd wiejski
W dzień Nawiedzenia Maryji
Przybymierz 2 lipca 1827 r.

W imię Najświętszej Trójcy
Udokumentujemy tutaj dla wiedzy i czynimy wiadomym, co następuje:

Po tym, jak w parafii drągowińskiej wieża tutejszego kościoła filialnego w Przybymierzu wymagała niezwłocznie nowego pokrycia dachowego, ze strony władzy patronackiej Królewskiego Wielcechwalebego Rządu w Legnicy budowa ta została zatwierdzona według planu Królewskiego Inspektora Budowlanego pana Lindhorsta, którą przeprowadziła Rada Kościelna, a koszty zostały pokryte z kasy kościelnej Przybymierza.

Początek nastąpił 18 czerwca 1827. Tego dnia została zdjęta kopuła, a ponieważ wcześniej w wyniku uderzenia doznała dwóch dziur, wykonano w kuźni miedzianej Friedricha Eihelehna w Drągowinie jej naprawę, w czego następstwie po raz trzeci kopuła mogła zostać osadzona. Według znalezionej w kuli w szkatule listu z dnia 3 lipca 1721 roku kopuła została osadzona po raz pierwszy w roku 1592, a następnie w roku 1721 przy okazji zmiany pokrycia zdjęto i odnowiono wiatrowskaz i ponownie osadzono dnia 3 lipca 1721 roku. Przy tejże zmianie dachu kopuła została zdjęta i osadzona przez pracowitego pana dekarza łupek Carla Hoffmanna, mieszkającego wówczas w Górnym Buchalowie 2 lipca 1827 roku. Prowadzącymi prace byli: z ramienia cechu murarzy zacyjny mistrz murarski Ignatz Grünig z Dolnej Brzeznicy, i pod jego kierownictwem podmajstrzy i czeladnicy polersko-murarscy Gottlieb Tschitschke z Przybymierza i Schade z Wichowa. Z ramienia cechu cieśli wielce szanowny mieszczanin i mistrz ciesielski Renner z Żagania. Czeladnikami byli: Frydrych Schmidt z Bergisdorff i Christoph Riediger z Żagania oraz już wymieniany szanowny dachówwarz Carl Hoffmann ze swoim pomocnikiem Christianem Schade stamtąd.

Niech Boża obrona i ochrona towarzyszy im przy podobnych niebezpiecznych budowach, a także za tą pracą teraz i zawsze nagrodzi. Niech wszechmocny i miłosierny Bóg weźmie tę wieżę i ten budynek kościoła, jak i wszystkie pozostałe domy i mieszkania w swoją łaskawą opiekę i obronę, i zachowa oraz ustrzeże przed pożogą, piorunami, burzami i niepogodami i wszelkimi złymi rzeczami. Bądź wola Twoja.

Niechże przechowują szacowne i stare mury tej świątyni, do których wiele pokoleń przychodziło i obok nich przechodziło, oraz długo jeszcze powtarzają pieśni wysławiające boskość.

Zechciej [zachować] budowle, by dzwon z tej wieży jeszcze przyszłe pokolenia na wspólne msze zwoływał. I pokój Boży darowują sobie w myślach ci, którzy [są obecni] w tym domu modlitwy, szukając Bożego pocieszenia, od wszystkich nieszczęść, łez smutku i bólu, które tylko Wszzechwiedzącego oblicze może z pewnością przynieść.

Niechaj poniższe służy jako statystyczne wieści:

Rządzącym Panem tej Ziemi jest obecnie Jego Majestat Król Fryderyk Wilhelm III Król Prus, po raz drugi żonaty z Księżną legnicką Marią Luizą, z domu hrabiną Harrach.

Na świętym tronie w Rzymie zasiada obecnie Święty Ojciec Leon XII, następca papieża Piusa VII.

Biskupem diecezji wrocławskiej jest biskup Szymon Szymoński, następca księcia Hohenlohe von Bartenstein.

Do roku 1810 książęcy zakon augustianów w Żaganiu był patronem kościoła w Przybymierzu, ponieważ jednak klasztor na Śląsku został sekularyzowany 24 listopada 1800 roku, zakon ten został rozwiązany, [kościół] przeszedł pod opiekę królewskiego rządu w Legnicy.

Ostatnim prałatem zakonu augustianów z Żagania był Anton Knauer, który jest szczególnie godny zapamiętania. Był on bowiem członkiem zakonu jezuitów, po tym jak zakon jezuitów rozwiązano, przeszedł on do zakonu augustianów i w tym zakonie dopełnił swojego przeznaczenia.

Proboszczami, którzy swoją siedzibę mieli w kościele macierzystym w Drągowinie, byli do września 1817 roku członkami książęcego żagańskiego zakonu augustianów. Ostatnim był ksiądz proboszcz Michael Richter, który złożony chorobą zrezygnował z urzędu w maju 1817 roku i do dnia dzisiejszego w wieku 83 lat żyje w prywatnym domu w Drągowinie. W następstwie tej rezygnacji powołano na funkcję obecnego proboszcza w Drągowinie księdza Antoniego Woretzkyego pochodzącego z Głogowa, który był wikarym w katedrze głogowskiej. Ponieważ jednak zakon został rozwiązany 23 listopada 1810 roku, na probostwo powołał go Rząd Królewski z Legnicy, które on objął 24 września 1817 roku.

Nauczycielem jest Benjamin Seidemann urodzony w Eisenberg i już 6 lat sprawujący ten urząd. Dodatkowo zarządza on też urzędem pisarza sądowego.

Dotychczasowy członek rady kościelnej: posiadacz ziemski Joseph Weinert i zastępujący odeszłego Christoph Teichert posiadacz ziemski Carl Hirschfelder.

Członkami rady szkolnej są Carl Hirschfelder i właściciel dobra chłopskiego Anton Wittiber. Urząd sołecki zajmuje Gottlieb Pietsch, syn właściciela dóbr rycerskich Pietscha, pana na Kartowicach koło Szprotawy.

Zaprzyiężonymi ławnikami sądowymi są:

1. Właściciel dobra chłopskiego	Ignatz Reckzeh
2. Także	Franz Martin
3. Także	Christoph Teichert
4. Posiadacz domu i krawiec	Christoph Weinert

Własności:

Sołtysówka, 3 młyny wodne, jeden młyn wiatrowy, 22 gospodarstwa, 8 ogrodów, 1 kuźnia i 32 domy.

<u>Mieszkańcy:</u>		
	katolicy gospodarze	30
	ewangelicy gospodarze	33
	<hr/>	<hr/>
	Suma	63

Zwierzęta gospodarskie:

1. konie – 8
2. woły – 80
3. Krowy – 140
4. Owce – 400

Obowiązujące ceny zboża:

Półkorzec berliński	Najniższa cena			Średnia cena			Najwyższa cena		
	rM	Sg.	Pf.	RM	sg	pf	rM	Sg	Pfe
Pszenvica	1	15	–	1	17	–	1	20	–
Żyto	1	2	6	1	5	–	1	7	6
Jęczmień	1	–	–	1	2	6	1	3	9
Owies	–	18	9	–	20	–	–	21	3

rM= R(eichs)m(ark); Sg= S(ilber)g(roschen); pf=pf(ennig)

Dla uwierzytelnienia zostały te wiadomości podpisane przez chwalebnych przedstawicieli kościoła, szkoły i sądu wiejskiego i podstępowane pieczęcią urzędową. W dzień Nawiedzenia Marii. Przybymierz, 2 lipca 1827 r.

Nr 3.

[s. 1] Im Jahre 1834 den 9ten Juni so Eintausend Achthundert und Vier und Dreißig den Neunten des Sechsten Monats wurde der hiesige Kirchthurm bei einem starken Gewitter vom Blitz getroffen, das Dach wurde dadurch mehrentheils zersplittert, ein Sparren und die Helmstange zerschmettert, und die Wetterfahne heruntergeworfen. Der Blitz nahm innerhalb des Thurms verschieden Richtungen, ohne jedoch die Glocken und die Uhr zu beschädigen, und nahm ohne zu zünden seinen Ausweg bei der Thurmthüre, auch einen Theil in das Gewölbe unter den Thurm.

Es wurde nach geschehener Anzeige bei der Königlichen Hochlöblichen Regierung die schleunige Wiederherstellung des Thurms von der König(lichen) Patronats-Behörde verfüget, und auf Veranlassung des König(lichen) Bau-Inspector Lindhorst dieser Bau dem [s. 2] Schiferdecker Hermann aus Eckertswaldau bei Sprottau in Rechnung überlassen, und somit wurde der Bau im Monat October und November 1834 von dessen Werkgesellen Friedrich Untermann aus Nieder Jauche und Joseph Hoffmann aus Eckertswaldau begonnen, und der Knopf den 17ten November wiederum aufgesetzt.

Auch wurde von Seiten der König(lich) Hochlöb(lichen) Regierung bestimmt, daß im Frühjahr 1833 der Thurm mit einen Blitz-Ableiter versehen werden sollte, wenn das Aerarium der Kirche hufficiert wäre, die Kosten desselben zu decken.

So geschehen Reichenbach den 17ten November 1834.

Das Kirch-Collegium

Woretzký
Pfarrer

Piottsch Gerichtsschreiber
Ignatz Reckzeh
Christoph Weinert

die jetzigen Kirchväter
Anton Ulmann und
Ignatz Walter

das Dorfe Gericht
Seidemann
Schullehrer

Tłumaczenie

W roku 1834, 9 czerwca tutejsza wieża została podczas silnej burzy trafiona piorunem. Z tego powodu dach został wielokrotnie rozbity, więźba i belki helmu zostały roztrzaskane, a wiatrowskaz zrzuczony na dół. Piorun wewnątrz wieży poruszał się w różnych kierunkach, jednak nie naruszył zegara i dzwonu i znalazł wyjście, nie zapalając [niczego], przez drzwi wieży na cześć sklepienia pod wieżą.

Po tym wydarzeniu złożono doniesienie w Królewskim Wielce Czcigodnym Rządzie o szybkie odbudowanie wieży przez królewski urząd Patronacki i na zlecenie Królewskiego Inspektora Budowlanego pana Lindhorsta budowę dekarzowi łupek Hermannowi z Eckertswaldau koło Szprotawy przekazać i w rachunkach rozliczyć. Tenże rozpoczął (prace) w październiku i listopadzie 1834 roku wraz ze swoimi czeladnikami: Friedrichem Untermannem z Nieder Jauche i Josphem Hoffmannem z Eckertswaldau i dnia 17 listopada ponownie osadził kopułę.

Jak zostało już ze strony Królewskiego Wielce Czcigodnego Rządu określone, że wiosną 1833 roku wieża miała zostać zaopatrzona w piorunochron, a szkody poniesione przez uderzenia pioruna zostałyby pokryte samodzielnie przez wspólnotę kościoła.

Spisano 17 listopada 1834 r.

Kolegium kościelne:

Woretzkÿ
proboszcz

Pietsch pisarz sądowy
Ignatz Reckzeh
Christoph Weinert

obecni ojcowie Kościoła
Anton Ulmann
i Ignatz Walter
z sądu wiejskiego

Seidemann
nauczyciel

Nr 4.

[s. 1] Am 19ten September 1894 Eintausend achthundert neunzig und vier wurde der Turm der hiesigen katholischen Filial-Kirche durch einen Blitzstrahl beschädigt. Ein Gradsparen gegen Südwesten wurde von oben bis unten zerschmettert, ein Teil des Schindeldaches zerstört und das Fenster gegen die Scholtisei zerrissen. Turmuhr und Glocken blieben unbeschädigt.

Aus der „Vaterländischen Feuer-Versicherungs-Actien-Gesellschaft zu Elberfeld“ erhielt die Kath(olische) Kirchengemeinde 203,30 M(ark) (Zweihundert und drei Mark und 30 Pfennige) Entschädigung. Die Reparatur des angerichteten Schadens betrug neben verschiedenen anderen Arbeiten am Turme ungefähr 1100 Mark (Eintausend und einhundert Mark). Davon trägt die Königliche Regierung als Patron 2/3 der Barkosten und die katholische Kirchengemeinde 1/3 der Barkosten und alle Hand und Spanndienste.

Die Ausführung des Reparaturbaues erhielt der Dachdeckermeister Gustav Elsner aus Sagan. Da Knopf und Kreuz vergoldet worden sollten, so nahm der genannte Dachdeckermeister dieselben persönlich am 28. September 1896 herab.

[s. 2] Nachdem Herr Nottny in Sagan die Vergoldung ausgeführt hatte, wurden Knopf und Kreuz am 19. (neunzehnten) Oktober desselben Jahres von dem vorhergenannten Dachdeckermeister wieder aufgesetzt. Der Kostenanschlag ist von dem Königlichen Baurat Herrn Holzhausen zu Sagan entworfen wurden.

Möge der allmächtige Gott unsere Kirche unter seinen gnädigen Schutz nehmen.

Reichenbach, den 19ten Oktober 1896

Bartsch
Lehrer u(nd) Kantor

Die hiesige kath(olische) Schule ist am Jahre 1844 neu erbaut worden. Am 8. August 1844 ist daselbst der erste Unterricht erteilt worden. Gegenwärtig besuchen die Schule 35 Kinder.

Schulvorsteher sind:

1. Bauer Rober Bürger
2. Kantor u(nd) Lehrer Bartsch
3. Bauer Richard Hansel
Betpfarrer aus Peterswaldau

Lokal-Schulinspektor der Schule ist der Herr Pfarrer zu Neuwaldau.

Unser Dorf wurde im Jahre 1888 von einen schweren Schicksalsschlage getroffen. Am 9. Mai nachmittags 1 1/2 Uhr brach in dem Bauergute des damaligen Besitzers Joseph Weinert Feuer aus. Bei dem starken Winde verbreitete sich das selbe mit rasender Schnelligkeit und es brannten hinter einander ab. Gärtner Karl Grass, Bäcker Weichert, Häusler Vallentin, Häusler Karl, Häusler jetzt Küpper, Bauer Reckzeh, Bauer Habermann, Häusler Ernst Tschitschke, Gemeindehaus, Gärtner Reckzeh, Rudolph Häusler, Stallung der Scholtisei, Hartmuth Wittieber und Weinert Bauer (Kirche und Schule blieben verschont).

Die hies(ige) Gemeinde hat	386 Einwohner
davon sind kath(olisch)	162
evang(elisch)	224
Katholische Wirte	30
evangel(ische)	41
Pferde	50
Rinder	353
Schaafe	—

Laufende Getreide-Preise

1. Weizen der Doppel-Centner	16,50 M(ark)
2. Roggen „ „	12,80 M(ark)
3. Hafer „ „	12,00 M(ark)
4. Gerste „ „	14,00 M(ark)

Reichenbach, den 19 Oktober 1896

Der kath(olische) Kirchenvorstand
Joseph Meissner
Joseph Steihn
Gustav Heinrich

Tłumaczenie

W roku 1894 wieża tutejszego katolickiego kościoła filialnego została uszkodzona przez uderzenie pioruna. Krokiew stropowa od strony południowo-zachodniej została roztrzaskana z góry na dół. Uszkodzone części gontów dachowych wybiły okno w sołtysówce. Zegar i dzwon pozostały nienaruszone.

Od „Ojczyźnianej Ubezpieczeniowej Spółki Akcyjnej” z Elberfeld wspólnota kościelna otrzymała 203 marki i 30 fenigów odszkodowania. Całkowity koszt naprawy szkód wraz z różnymi pracami dodatkowymi na wieży wyniósł 1100 marek. Z tego 2/3 kosztów w gotówce poniósł rząd królewski jako patron kościoła i wspólnota kościelna w wysokości 1/3 wraz z innymi kosztami robocizny i transportu.

Zadanie przeprowadzenia reperacji otrzymał mistrz dekarcki Gustaw Elsner z Żagania. Kula i krzyż miały zostać pozłoczone. Zdjął je osobiście wspomniany dekarz 28 września 1896 roku.

Po tym, jak Pan Nottny z Żagania przeprowadził pozłacanie kuli i krzyża, zostały one ponownie osadzone na szczycie przez wspomnianego już dekarza 19 października tego roku. Kosztorys został sporządzony przez Królewskiego Radcę Budowlanego – pana Holzhausena z Żagania.

Niech Bóg Wszchemogący weźmie w opiekę nasz kościół i jego wiernych.

Przybymierz, 19 października 1896 roku

[Spisał] Bartsch
nauczyciel i kantor

Tutejsza szkoła katolicka została na nowo wybudowana w roku 1844. 8 sierpnia 1844 roku odbyły się tutaj pierwsze lekcje. Obecnie do szkoły uczęszcza 35 dzieci.

Radę szkoły stanowią: 1. Gospodarz, Robert Bürger
2. Kantor i nauczyciel Bartsch
3. Gospodarz Richard Hansel
Proboszcz modlitwy ze Skibic.

Miejscowy inspektorem szkolnym jest proboszcz z Drągowiny.

Nasza wieś w 1888 roku została ciężko doświadczona przez los. 9 maja po obiedzie, o godz. 13.30, pojawił się ogień w gospodarstwie tutejszego właściciela Josepha Weinerta. Przy silnym wietrze rozprzestrzenił się z wściekłą szybkością, zapalając jeden [budynek] od drugiego. Ucierpieli [w wyniku poniesionych szkód]: zagrodnik Karl Grass, piekarz Weichert, chałupnik Vallentin, chałupnik Karl, gospodarz Reckzeh, gospodarz ziemski

Habermann, właściciel domu Ernst Tschischke, dom gminny, ogrodnik Reckzeh, właściciel domu Rudolph, budynki stajenne sołtysówki, Hartmuth Wittiber i Weinert – gospodarze ziemscy (kościół i szkoła pozostały ocalałe).

Tutejsza wspólnota liczy	386 mieszkańców
z tego katolicy	162
ewangelicy	224
katolicycy gospodarze	30
ewangelicycy	41

Konie	50
Bydło	353
Owce	–

Bieżące ceny zboża

1. Pszenica (podwójny cetnar)	16,50 marek
2. Żyto " "	12,80 marek
3. Owies " "	12,00 marek
4. Jęczmień " "	14,00 marek

Przybymierz, 19 października 1896 r.

Członkowie katolickiej rady kościelnej

Joseph Meissner
Joseph Steihn
Gustav Heinrich

Nr 5.

[s. 1] Einige Mitteilungen der Nachwelt gewidmet

Gegenwärtiger Landesherr ist unser Allernädigster Kaiser und König Wilhelm II. seit 1888. Unser heiliger Vater ist Leo XIII. seit 1879, Cardinal Fürstbischof von Breslau Georg Kopp. Pfarrer in Neuwaldau ist Emanuel Grund seit 1888. Derselbe hält jeden 3.(dritten) Sonntag, an den 2. Feiertagen zu Weihnachten, Ostern und Pfingsten und jede Woche einmal, gewöhnlich Donnerstag, hier Gottesdienst ab.

Der Vermögen der Kirche beträgt gegenwärtig:

1. Kirchkasse	5665 M(ark)
2. Fundationskasse	450 M(ark)
	<hr/>
	6115 M(ark)

[s. 2] Die Schulkasse hat Vermögen:

1. Eine Hipothek über	1500 M(ark)
2. Ein Sparkassenbuch (Ablösung der Muttergabe)	151 – 14 Pf(enig)
	<hr/>
	1651 M(ark) 14 Pf(enig)

Die Zinsen davon stehen rechtlich dem jedesmaligen Lehrer zu.
Kirchenvorsteher sind:

1. Rastbauer	Joseph Steihn
2. Bauer	„ Lange
3. Schmiedem(ei)st(e)r	„ Meissner
4. Bäcker(m(ei)st(e)r	August Weichert
5. Bauer u(nd) Gastm(ei)st(er)	Gustav Heinrich
	Verwalter der Patrone

Reichenbach, den 19 Oktober 1896

Die Kath(olischen) Kirchenvorsteher
Joseph Meissner
Joseph Steihn
Gustav Heinrich

Tłumaczenie

Kilka wieści pozostawionych potomnym

Obecnie naszym władcą jest wielce łaskawy cesarz i król Wilhelm II od 1888 roku. Naszym świętym ojcem jest Leon XIII od 1879 roku, księciem arcybiskupem wrocławskim Georg Kopp, proboszczem w Drągowinie jest Emanuel Grund od roku 1888. Tenże odprawia tutaj msze w każdą trzecią niedzielę miesiąca, w dwa dni Świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocy i Zielone Świątki oraz każdego tygodnia, zazwyczaj w czwartki.

Majątek kościelny wynosi obecnie

1. Kasa kościelna	5665 marek
2. Kasa fundacji	450 marek
	<u>6115 marek</u>

Majątek kasy szkolnej:

1. Hipoteka	1500 marek
2. Księga oszczędności (spłata domu macierzystego)	151 marek i 14 fenigów
	<u>1651 marek i 14 fenigów</u>

Odsetki przysługują sprawiedliwie każdorazowo nauczycielowi.

Radę kościelną stanowią:

1. Karczmarz	Joseph Steihn
2. Gospodarz	„ Lange
3. Mistrz kowalski	„ Meissner
4. Mistrz piekarski	August Weichert
5. Gospodarz i oberżysta	Gustav Heinrich
	Zarządca patrona

Przybymierz, 19 października 1896 roku

Członkowie katolickiej rady kościelnej
Joseph Meissner
Joseph Steihn
Gustav Heinrich

Adam Górski

DIE DOKUMENTATION
AUS DEM KIRCHENTURM IN PRZYBYMIERZ

Z u s a m m e n f a s s u n g

Reichenbach (polnisch: Przybymierz) ist ein Dorf im Landkreis Grünberg (polnisch: Zielona Góra). Es wurde bereits im Mittelalter gegründet. Die Kirche wurde im 15. Jh. aufgebaut. Seit ihrer Konsekration gehörte sie zur Pfarrgemeinde Neuwaldau. Die Schicksäle beider Dörfer sind miteinander unzertrennlich verflochten. Es sind wenige Archivalnachrichten allein über Reichenbach erhalten geblieben. Der Protestantismus traf hier bereits um 1530 ein. In religiöser Hinsicht blieb das Dorf bis zum 2. Weltkrieg geteilt.

Das Ziel des vorliegenden Artikels ist die Veröffentlichung der Dokumente, die aus dem den Turm zu Reichenbach krönenden Knopf herausgenommen wurden. Sie sind eine wertvolle Quelle der Informationen zum Alltagsleben dieses winzigen Dorfes.

Die gefundenen Dokumente stammen wie folgt aus den Jahren: 1721, 1827, 1834 und 1894. Sie beinhalten Beschreibungen von Renovierungen des Kirchenturms, welcher infolge der Einschläge mehrmals beschädigt wurde und Reparaturen bedurfte.

In den Dokumenten kann man darüber hinaus Informationen über den wirtschaftlichen Zustand des Dorfes sowie über diejenigen Personen, die hier die wichtigsten Ämter innehatten, finden. Den Quellenwert der präsentierten Dokumente erhöhen die erhalten gebliebenen Abdrücke der Siegel: von dem örtlichen Dorfgericht und von dem Kirchenvorstand.

Übersetzt von Adriana Topczewska